

a fogalomról, ha olyanokat kérdezzünk meg vele kapcsolatban, akik az eddigi fejtegetéseket nem hallották, és nem akarnak mindenáron valamely előre kifundált tartalmat tölteni e szókapcsolatba, már csak azért sem, mert e fogalom közömbös számukra. s én is hozzájuk tartozom, mármint azok közé, akik nem követték az eddig elhangzottakat, lévén ez egy előkészített előadás, amely már azelőtt kész volt, hogy itt, ebben a körben és ebben a teremben bármi történt volna, továbbá azok közé tartozom, akik számára közömbös ez a kifejezés, hiszen nem jelent számukra semmit.

még egyszer visszatérek a *kételynek* a „két lehetőség közötti bizonytalanság, ingadozás”-ként való meghatározásához, minthogy e második típusú nyelvi szerkezetekben szereplő (egyetlen névszó által determinált) kétely/kételkedés is rejt magában egy alternatívát: a valamilyen való kételkedésnek mindezek a kifejezései, a vallásban, az úrhajózásban, a házasságban, a kultúrában, sőt még az emberiségben való kételkedés is implikálja a kételkedés tárgyának fenyegető vagy kívánatos nem vagy már nem létezésének gondolatát, az illető dolog (például az úrhajózás) befejezését, eltörlését vagy elhalását (teszem azt, a vallását vagy a házasságát), netán soha nem létezett voltát (például a kultúra eredendő nem létezését, amelynek, mármint a nem létezettnek vélt kultúrának a helyét egy ártatlan paradicsomi őszállapot utópisztikus elképzelésével töltik ki) vagy az adott valami (például az emberiség) megsemmisülését. ezzel szemben a nyelv nem vagy többé nem létezését, a nyelv beszüntetését, eltörlését vagy megsemmisítését sem valóságos fenyegetésként, sem bizonyos körülmények között kívánatos állapotként nem lehet elgondolni. még világosabban szólva: ahol – s mint láttuk, a nyelv esete ilyen – nem létezik alternatíva, ott kétely sem létezhet. így nem létezhet a halállal szembeni kételkedés, nincs tehát mód „a halálban való kételkedés”-ről beszélni. ezen mit sem változtat az embert *mindenestül, minden értelemben és örökre* kioltó halállal szembeni kétely lehetőségessége, hiszen az ilyen abszolút és totális halállal szembeszegezhető a halál utáni élet elgondolható alternatívája, ami által a kifejezés („a halálban való kételkedés”) alapszabályban változott meg, hiszen ezzel nem a halált vonjuk kétségbe, hanem a hatalmát. a nyelvhez azonban nem társul efféle, illetve bármilyen alternatíva, olyan sincs tehát, hogy „kételkedés a nyelvben”. ennek nem cáfolata az a lehetőség, hogy elgondolható a nyelvnek az emberiség megsemmisítésének következtébeni megsemmisülése; hogy ez, tudniillik az emberiség elpusztítása, mint emberi „mű”, emberi cselekvés okozata, elképzelhető, annak jogos és logikus következménye nem a nyelvben való kételkedés, hanem az emberben való kételkedés.

[1973]

OTTOS MOPS

ottos mops trotzt
 otto: fort mops fort
 ottos mops hopst fort
 otto: soso

otto holt koks
otto holt obst
otto horcht
otto: mops mops
otto hofft

ottos mops klopft
otto: komm mops komm
ottos mops kommt
ottos mops kotzt
otto: ogottogott

FERENC TEHENE

(**ernst jandl OTTOS MOPS című verse nyomán – I**)*

ferenc tehene cselez
ferenc: tehen, ezt nem teheted
ferenc tehene fegyelmezett
ferenc: rendben, ezt szeretem

ferenc szenet vesz
ferenc eledelt vesz
ferenc szeme nem lel tehenet
ferenc: tehenem, merre legelsz
ferenc tehene nem felel

ferenc tehene vedel
ferenc: tehen, beteg leszél
ferenc tehene beszél
ferenc tehene szellent
ferenc: ejnye-ejnye

* Azt gondolom, Jandlnak ez a (híres) verse (többé-kevésbé hangkölteménye) a szó hagyományos értelmében lefordíthatatlan; az eredeti ihlette szabad változatokkal lehet próbálkozni, mégpedig (ha legalább az eredeti címében szereplő birtokos szerkezethez ragaszkodunk) az *a*, illetve az *e* magánhangzóra, hiszen a magyarban az *-a/-e*, *-ja/-je* a birtokos személyrag lehetséges allomorfbai. (*A ford.*)

HAJNALKA KAKASA

(ernst jandl OTTOS MOPS című verse nyomán – II)

hajnalka kakasa nyargalhatna
hajnalka: kakas, lassan haladsz
hajnalka kakasa csak baktat*
hajnalka: francba

hajnalka szaval
hajnalka dalra fakad
hajnalka madarat nyaggat
hajnalka: rajta, kakas, hadarj!
hajnalka makacs kakasa hallgat

hajnalka kakasa nagydarab
hajnalka: kaja? majd ha fagy!
hajnalka kakasa agarakat fal
hajnalka kakasa hatalmasat szar'
hajnalka: ajjajaj

OKTÓBERÉJ

karszék, hozz nekem egy vendéget.
asztal, hozz nekem vidám lakomát.
lámpa, mutass nekem egy barátságos arcot,
ne önmagamat a tükörben. tükör, fordulj a falnak.

karszék, hozz nekem egy vendéget.
asztal, hozz nekem vidám lakomát.
ablak, nyílj melegebb vidékre.
bőrönd, fogj kézen és repíts egyiptomba.

karszék, hozz nekem egy vendéget.
asztal, hozz nekem vidám lakomát.
telefonmadár, énekelj nekem.
vagy hozz pincemély téli álmat, ágy.

(54)

* hajnalka kakasa gall? hajnalka kakasa magyar!

HELYZET

– két légy ül ugyanabban a hálóban. le nem veszik egymásról a szemüket, mindkettő póknak tartja a másikat.
– azt mondta, két légy?
– igen, két pók: két pók ül ugyanabban a hálóban; le nem veszik egymásról a szemüket, mindkettő légynek tartja a másikat.
– összezagyválta, már megbocsásson. először két légyről beszélt, most meg két pókról.
– ez nem sokat változtat a lényegen: hogy tudniillik le nem véve egymásról a szemüket, ugyanannak a hálónak a foglyai.
– aha, szóval mégis: két légy.

(’5?)

VÍZ

a jégeső elveri a földműves kenyerét
a kövér folyó egész házakat felfal
a tengerészeket cápafogakkal tépi szét a tenger
aki a vízről beszél, annak kell hogy legyen egy szava a halálra.

az erdei forrás hűsíti a vándort és az őzet
az eső jóllakatja a szántókat s mezőket
a fény a víztározókból áramlik a sötét éji városokba
aki az életről beszél, annak kell hogy legyen egy szava a vízre.

(’62. 5. 31.)

NAPPAL

az apa mondja: nappal
egy madár neki agybaj.

kalitkát letakarnak.
madár ijedten hallgat.

az apa mondja: nappal
a púder neki agybaj.

tisztítják, melyre gondol,
az arcot púderyomtól

az apa mondja: nappal
a füge néki agybaj.

s már nincsen is füge,
a tálon húlt helye.

az apa mondja: nappal
ily farok neki agybaj.

s mert nem tűr pudlit itt,
hát máris kiviszik

– ráér már az apa:
végtelen nappala

(64)

KÍSÉRLET A SZINTAXISRÓL

kiszemeltük őt úrutazásra
a sivatagba vezettük
nyakig beástuk
keményre tapodtuk a talajt a kimeredő fej körül
sarkon fordultunk és otthagytuk
hazatérve fölírtuk a nevét
egy üres lap közepére.

egy szó a térben szó a térben szó a térben egy szó
nem száll föl nem lebeg nem illan el hohó
itt ragad erősen idetapad és itt marad
tere papír az enyve is tere papírdarab

az asztronauta újra gyakorolja az ismerős szintaxist
szabadon lebeg a nagyívű mondat részecskéjeként
újra definiálja röpte az összefüggést
embertől emberig a térben embertől emberig

a szintaxistól hajtva gyakorolja önmagát a szó
fölszáll szabadon ellebeg a mondat részecskéjeként
újra definiálja röpte az összefüggést
szótól szóig a térben szótól szóig

(’73)

A SZÖG

oda akarom szögezni
itt napot eztet, minden aztat
minden aztat napot oda
akarom szögezni hogy
többet ne szökjön meg előlem hogy ne
szökjön előlem meg többet hogy ne
szökjön meg egy se többet egy
etlenegy se szökjön meg tőlem többet mint
régén amikor rengetegszer
mulasztottam el őket odaszögezni verssel

(’79. 7. 1.)

Tatár Sándor fordításai